

Landskap: Småland Upptecknat av: Karl Kronberg,

Härad: Allbo, Kinnevald Adress: Älmhult.

Socken: Aringsås, Blädinge, Vislanda Berättat av: Olika personer,
 angivna inne i samlingen

Uppteckningsår: 1932 Född år i

Uppteckningen rör

sid.

Kyrkogrim.....	1.
Glosor - årsgång.....	1-2.
Död havande kvinna går igen.....	2-3.
Förlossning.....	3.
Dödstyda vid bakning.....	3.
Ej slå ut varmt vatten.....	3-4.
Ordstäv.....	5.
Mätning, då man råkat ut för något.....	6-8,9.

10 sid.

4719

Herr Eric Elgqvist, Hov, Växiö.

Sänder härmed en del likt och olik. Skulle varit glad om jag fått fram mera, men det lilla jag har är åtminstone litterärt opåvärvat och äkta. Det är kanske ej så lättförståeligt, som jag skildrat 'mätning', men det skulle vara mig ett nöje, om så önskas, praktiskt visa hur det gick till.

Kan nämna, att ett, vad jag tror mig veta, för forskare obekant, mindre gravfält finnes i skogen ungefär mitt emellan Stora och Lilla Pene.

Vore nyfiken få veta, om någon not-kunnig tecknat upp den "arbetsvisa vid nätbindning", som gamle fiskaren på Sumpen (Lilla Smäcken, Kronoberg), brukade sjunga. Som herr Elgqvist kanske kommer ihåg, gav jag anvisning om den vid von Sydows föreläsning i Alvesta för några år sedan. Doc. Sydow hade ej bekant någon dylik. Omkvädet på visan löd: "Vippom, vappom, stick om lappan" (eller "lappom). Kanske

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4719

visan ej bestod av annat än detta omkväde?

Älmhult den 25/2 1932.

Högaktningsfullt

Karl Kronberg.

Adr: 179

Älmhult.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

I. Ang. kyrkogrim och glosa.

Någon litterär opåverkad direkt beskrivning av kyrkogrim eller glosa har ej kunnat erhållas av tillfrågade äldre personer från Växiö landsförs., Aringsås, Urshult och Öja. En gammal Öja-bo hade hört, att `kyrkogårdsgrimen` var eller stod i något samband med på kyrkogården begravd skendöd eller var av en skendöd i graven framfött barn.

Glosan visade sig antingen som ett rullande hjul, eller som en svart so med stora, lysande ögon. Samstämmiga äro uppgifterna att man, då det var risk för möte med glosa, ej bör gå mitt på vägen utan hålla sig på vägkanten, samt att vid mötet ställa sig `längs med vägen`. I annat fall kunde man bli `flöckt`.

På något samband mellan glosa och kyrkogrim tyder kanske följande: "När Kalle på Sjunranstid (i Öja socken) och Johannes gick årgång julanatt (antagligen på 1850-talet) och hynnit mittför Öja gamla kyrkogård, tog Johannes, som

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1.

"Glosan"

Johannes och
Kalle går årgång
och Johannes ser konstiga saker, som
ej Kalle ser

4719

brukade `se`, plötsligt tag i kalle och ställde honom längs med vägen på vägkanten. Kalle såg ingenting vare sig då eller senare vid årgången. Vad Johannes såg talade han ej om, men han brukade `se` både begravnings- och brudfölje, glöso och mycket annat. Ber

Insändarens anmärkning: Berättat av Kalles, nu 67-åriga dotter Amanda Jonasson, Alvesta. ----

Om ovan nämnde Johannes berättar samma person: "Johannes hustru, som var i långt framskridit havandeskap, hade dött av skadorna efter fall från höslinnet och `stod lik` på logen. Tredje natten före begravningen hörde Johannes någon banka på sitt stugfönster, men brydde sig ej därom. Nästa natt upprepades bankningarna och då Johannes såg efter, var det hans döda hustru, som stod utanför i sin svepning. Han förstod då, att hon önskade något. Johannes gick ut och lade en sax i kistan och den döda visade sig ej mera. "Se, döda, som var `på det viset`, behövde sysaker med sig i gra-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2.

Johannes hustru står lik och spökar

Johannes lägger en sax i kistan och hon upphör spöka

ven för barnets skull."

Insändarens anmärkning: Liknande berättelser har jag hört från flera håll.

På landsbygden i, tror jag, hela länet är det ännu brukligt vid förlossning att gräva ned efterbörden under tak, t. ex. i vedbod, under loggolv etc. Likaledes skall barnets första badvatten slås ut under tak.

I Aringsås och Öja säga de gamla: "När kakan vändes i ugnen betyder det dödsfall i släkten". På särskild fråga upplyses det att en brödkaka kan vända sig i ugnen av sig `självt`; eller kan det ske vid brödets insättning eller uttagning.

Det troddes man inte utan vidare borde slå ut varmt vatten (eller kanske vatten alls?) ute på marken.

Insändarens anmärkning: I min barndom hörde jag en gång en gammal gumma schasa och mumla något då hon slog ut det varma innehållet i en kaffekittel. När jag frågade varför hon gjorde

4719

så, svarade hon: "Dä`ä`fö` di ska henna unnan, om dä` ä`
nä`ra."

Min mormor, född 1849 på Oby i Blödinge socken, har berättat mig: "Gamle baronen på Oby (Ture Gabriel Gyllenkrok) befallde en dag att en stor vattenså i köket skulle flyttas. Han hade fått besök av en liten gubbe, som hade sagt: "Du kan ta` och flytta vattensån i köket, för det rinner på mina barn!" Vattensån blev flyttad och befanns otät i botten. Den lille gubben kom åter till baronen och tackade för tjänsten samt rådde honom hålla vakt vid gården om torsdagsnätterna, ty ` en torsdagsnatt brinner gården`. Gamle baronen lät hålla sådan vakt. Efter baronens död upphörde vakten. "Och en torsdagsnatt brann gården."

I Norra Allbo Hembygdsför. Årsbok 1929 sid. 80 antydes en sägen lik ovanstående. Jag har, tyvärr, ej hört denna variant; ej heller läst den i noten nederst sid. 80 anvisade artikeln Sm. P. 9/10 1921. Min mormor var, som sagt, född på

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4.

en vattenså i
köket på Olsy
flyttas

gården brinne
ner efter ba-
ronens död

Oby och i tjänst hos Thure Gabriel G. såsom springflicka.

II. Ett stäv.

I Öja, Blädinge, Vislanda och Aringsås socknar samt i Växiö- trakten brukas rätt ofta ordstävvet: "Å skit, sa Pjärr!" Om uppkomsten av stävet berättas av min mormor och av personer från Blädinge (ungefär lika) : Strax utanför **Oby** herregårds ägor bodde i en liten stuga på 1850-60 talet en originell spektakelmakare, som hette eller kallades Pierre (gissad stavning av namnet). Han var ett ständigt tröttofrö för den likaledes originelle baron Thure Gabriel Gyllenkrok på **Oby**. Vilket inte hindrade, att Pierre fick både `mat och brännvin` och då och då litet bränsle av baronen. En dag var baronens folk sysselsatta med att bärga den torra säden. Regnet `stod över huvudet` och baronen, som tyckte att Pierre kunde göra skäl för något av vad han fått, anmodade Pierre att hjälpa till. "Å, skit, baron, ja`hå` hin vannen le`et," sa` Pierre. Insändarens anmärkning: En son till Pierre var på 1880-talet

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5.

uppkomsten av
ett stäv

bärgning av
säd medan reg-
net forsar
ned

plåtslagare i Växiö och bar namnet P.. Jag har i min ägo ett foto (eller vad det heter) av gubben Pierre från första hälften av 1860-talet.

III. Om 'råka ut för något' och 'mätning'.

Då någon plötsligt utan påtaglig orsak känner sig illamående eller olustig säga de gamla ofta, att han eller hon 'råkattut för något'. I dylika fall bruka i Üja och Aringsås gamla personer företaga 'mätning'; dels för att utröna om en illamående verkligen har 'råkat ut för något', och dels för att, om så varit fallet, råda bot för 'mötet'.

Mätningen tillgår på så sätt, att den, som 'råkat ut', håller fram sin ena hand med flatsidan upp och rak arm (sommåliga påstå det bör vara högra armen, andra den vänstra). Den som 'mäter' (det är ej allom givet att kunna 'mäta') stöder sin ena tunne på den illamåendes framsträckta långfingertopp och söker nå så långt upp på armen, som möjligt med sitt pekfinger, flyttar så tummen intill pekfingret och flyttar åter

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6.

om att 'råka
ut för något'

hur 'mätning'
tillgick

pekfingret så långt som möjligt uppåt armen, samt upprepar samma ännu en gång. (således 3 gånger avståndet tummen- pek- fingret med utspärrad hand). Man utmärker därpå hur långt upp på armen den mätande nått med pekfingret. Samma mätning, med pekfingret. Samma mätning, med början på den illamåendes långfinger, göres två gånger till. Man ser varje gång noga efter om man de två senare gångerna nått lika långt upp på armen som första gången. Har den mätande ej nått lika långt så är saken klar -- den illamående har verkligen råkat ut för något. Nådde man lika långt alla gångerna, var det naturliga orsaker till illamåendet.

Insändarens anmärkning: Jag har själv för c:a 12-13 år sedan sett en dylik mätning i Alvesta. Det är möjligt, att den mätande under mätningen sade eller mumlade något, men jag är ej nu säker därpå. Har, trots försök, ej fått besked hur det var med den saken.

4719

Det troddes (och tros), att man kunde `råka ut för
något` särskilt om man passerade vissa platser. Sådana sär-
skilda platser finnas lite varstädes. Senast i julas talade
en person i Alvesta om för mig, att hon blir illamående=
`råkar ut` var gång hon går förbi en liten backe.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8.

4719

För några år sedan talade jag om för herr Elgqvist pr brev hur man förr ute vid Kronoberg trodde sig `råka ut för något` (eller `få något sällskap`) då man efter mörkrets inbrott gick förbi gravfältet vid Fjällen (Örmaskogen, Templabacken). Vill minnas jag beskrev tämligen noga hur man skyddade sig för detta `råka ut`.

Kan i detta sammanhang nämna, att Templabacken, som förr var ortsbefolkningens namn på en del av gravfältet vid Fjällen, nu är glömt eller håller på att glömmas. För 30 år sedan var namnet allmänt bekant. Platsens egenskap av gravfält var dock ej känt av de kringboende. Egendomligt nog tycks man ej känna till några sägner om platsen. Den enda berättelse jag kunnat få upp var utan tvivel `oäkta`.

I Växiö-trakten har jag ännu för några år sedan hört gamla personer säga `apiari` då de menat apotek. Likaledes sa de man `fåttemejå` då man menade fotograf. Resp. begrepp

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9.

ett troligen
glömt grav-
fält

4719

Apiarie -- apotek och Fortmeijer -- fotograf sammanföll ju
också praktiskt taget under många år.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10.